

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 13^{ΗΣ} ΜΑΪΟΥ 1983

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΠΑΛΛΑΝΤΙΟΥ

Ἐπὶ τὴν Ἐψηλὴν Προστασίαν τῆς Α.Ε. τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας
κ. Κωνσταντίνου Καραμανλῆ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ 100ΕΤΗΡΙΑΔΟΣ
ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΤΗΡΙΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ

Πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τοῦ προγράμματος τῆς συνεδρίας, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Μενέλαος Παλλάντιος λέγει τὰ ἑξῆς:

Ἐπιτρέψατέ μου νὰ σᾶς διαβάσω ἐπιστολὴν τοῦ Κυρίου Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ποὺ δὲν τοῦ ἦταν δυνατὸ νὰ εἶναι παρὼν τῆ στιγμῇ αὐτῇ.

«Ἡ Ἑλλὰς γιορτάζει σήμερον τὰ 100 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση ἑνὸς μεγάλου τέκνου τῆς, τοῦ Γεωργίου Παπανικολάου.

Μὴ δυνάμενος νὰ παραστῶ στὴν πρώτη ἐκδήλωσι τῆς εορτασμῆς αὐτοῦ, ἀπευθύνω τὰ συγχαρητήριά μου σ' αὐτοὺς ποὺ εἶχαν τὴν πρωτοβουλία γιὰ τὴν ὀργάνωσίν του.

Ὅπως ἀπευθύνω καὶ τοὺς θερμοὺς χαιρετισμούς μου στοὺς ξένους ἐπιστήμονες ποὺ τιμοῦν μὲ τὴν παρουσίαν τους τῆς μνήμης τοῦ μεγάλου συναδέλφου τους.

Ὁ Παπανικολάου, πὸν μὲ τὸ ἔργο του προήγαγε τὴν ἐπιστήμη τοῦ Ἴπποκράτη σ' ἓνα κρίσιμο τομέα, ἔσωσε καὶ σώζει καθημερινὰ μυριάδες ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων.

Ἡ Ἑλλάς τὴν ὁποία ἐτίμησε μὲ τὸ ὄνομά του καὶ πὸν αἰσθάνεται ὑπερήφανη γι' αὐτόν, ἀποτίει σήμερα φόρο τιμῆς στὸ ἔργο καὶ τὴ μνήμη του).

Ἀρχίζει ἡ ἔκτακτη συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας.

Στὴ συνέχεια, τὸ Ἑλληνικὸ Κοιντέττο ἐκτελεῖ τὴν («Ἀριέττα») ἀπὸ τὴν «Σουΐτα σὲ παλιὸ στῦλ» τοῦ Μεν. Παλλαντίου, μὲ σόλο βιολιὸν τὸν κ. Τ. Ἀποστολίδη.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
Κ. ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΠΑΛΛΑΝΤΙΟΥ

Κύριε Πρωθυπουργέ,

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν κατὰ τὴ σημερινὴ ἔκτακτη συνεδρία της, τὴν ὁποίαν τιμᾶτε μὲ τὴν παρουσία σας, ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποδώσει καὶ μεταθανάτιες τιμὲς στὸ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν Ἐπίτιμο Μέλος της, τὸν διεθνoῦς φήμης κυτταρολόγο Γεώργιο Παπανικολάου, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς συμπληρώσεως, σήμερα 13 Μαΐου, ἑκατὸ ἀκριβῶς χρόνων ἀπὸ τὴ γέννησή του.

Διαπρεπεῖς Ἐπιστήμονες, Ἑλληγες καὶ Ξένοι ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμον βρίσκονται τώρα στὴν αἴθουσα αὐτὴ γιὰ νὰ καταθέσουν νοερὰ τὴν εὐλάβειά τους στὴ μνήμη του.

Πέντε ἀπὸ τοὺς διάσημους αὐτοὺς ἐπισκέπτες μας, ὕστερα ἀπὸ σχετικὴ εἰσήγηση τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Νικολάου Λούρου, θὰ μιλήσουν γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Ἑλληγνα ἐρευνητῆ.

Δὲν γνωρίζω ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς ὀμιλητὲς θὰ ἀναφερθεῖ σὲ ἓνα τομέα τοῦ τιμωμένου, ἴσως λιγότερο γνωστὸ ἢ καὶ ἄγνωστο στοὺς πολλούς, τομέα, πὸν ἡ ιδιότητα τοῦ ὀμιλοῦντος φρόντισε νὰ ἐξακριβώσει, γιὰ νὰ τὸν παρουσιάσει σήμερα ὡς ἓνα ἐπὶ πλέον στοι-

χειρό τῆς ἐξαιρετικᾶ προικισμένης αὐτῆς μορφῆς. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀγάπη του, τὸ πάθος του θὰ ἔλεγα, γιὰ τὴ μουσικὴ. Βιολιστῆς ὁ ἴδιος ἀπὸ τὰ μικρὰ του χρόνια, ἄνοιξε μὲ τὸ ὄργανο αὐτὸ τὸν δρόμο ποὺ τοῦ ἐξασφάλισε τὴν ψυχικὴ του γαλήνη καὶ τὴν εὐτυχία ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του.

Ὡς ἀργὰ τὴ νύχτα, πέρα ἀπ' τὰ μεσάνυχτα, δούλευε στὸ Ἐργαστήρι τοῦ σπιτιοῦ του, μὲ τὸ μάτι του στὸ μικροσκόπιο καὶ τὸ αὐτὶ του στοὺς δίσκους ὑψηλῆς στάθμης μουσικῆς, ποὺ τοῦ ἐχάριζαν τὴ σωτηρία.

Ἔτσι ἔγραφε, ἀπὸ φοιτητῆς ἀκόμα: «Χάρη στὴ μουσικὴ ἔχω σωθεῖ. Τὸ βιολί μου θὰ μὲ σώσει». Καὶ ἀργότερα, μετὰ πολλὰ χρόνια, ἐρευνητῆς διάσημος πιά, ἐξομολογεῖτο: «Ποτὲ δὲν θὰ μπορούσα νὰ ζήσω μιὰ τόσο σκληρὴ ζωὴ καὶ νὰ δημιουργήσω ἓνα ἔργο, ἂν δὲν εἶχα σὰν ἀντίδωρο τὴ μουσικὴ».

Κυρίες καὶ Κύριοι,

Οἱ λίγες νότες ποὺ ἀκούστηκαν στὴν ἀρχή, ἄς θεωρηθοῦν τώρα ἀπὸ τῆς πλευρᾶς μου, ὡς ἓνα ἐλάχιστο ἀντίδωρο στὴν κολοσσιαία προσφορὰ τοῦ Γεωργίου Παπανικολάου πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα.

Παρακαλῶ τὴν Ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν κ. Μελίνα Μερκούρη νὰ λάβει τὸν λόγο.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Κ. ΜΕΛΙΝΑΣ ΜΕΡΚΟΥΡΗ

Κύριε Πρωθυπουργέ, Κυρίες καὶ Κύριοι,

Ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία τιμᾷ σήμερα τὴ μνήμη ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ ἄφησε τὴ σφραγίδα του στὸν αἰῶνα μας.

Ὁ Γεώργιος Παπανικολάου γεννήθηκε, τέτοια μέρα, πρὶν ἀπὸ 100 χρόνια, σ' ἓνα νησὶ τοῦ Αἰγαίου. Ἀναλογίζομαι κάποιους στίχους τοῦ Ὀδυσσεᾶ Ἐλύτη ἀπὸ τὴν ἀνεπανάληπτη περιγραφή τῶν νησιῶν μας στὸ «Ἄξιόν Ἔστι» :

«Φτενὸ στὰ πόδια σου τὸ χῶμα
 γιὰ νὰ μὴν ἔχεις ποῦ ν' ἀπλώσεις ρίζα
 καὶ νὰ τραβᾷς τοῦ βάθους ὀλοένα.
 Καὶ πλατὺς ἐπάνου ὁ οὐρανὸς
 γιὰ νὰ διαβάσεις μόνος σου τὴν ἀπεραντοσύνη».

Ὁνειροπόλος ἀπὸ τὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ οὐρανοῦ μας, ὁ Παπανικολάου, τραβήξε τοῦ βάθους, ὀπλισμένος μὲ τὶς παμπάλαιες ἐλληνικὲς ἀρετές: Τὸ ἔνστικτο τῆς περιπέτειας, τὸ προετοιμασμένο μυαλό, τὴ χωρὶς ὄρια περιέργεια. *Κι ἀκόμα: Μὲ μιὰ βαθιὰ πίστη στὸ ἄστρο του καὶ μιὰν ἔντονη φιλοδοξία ὑποταγμένη στὴ διάθεση προσφορᾶς:*

«Τὸ ἰδανικό μου δὲν εἶναι νὰ πλουτίσω οὔτε νὰ ζήσω εὐτυχῆς, ἀλλὰ νὰ ἐργασθῶ, νὰ δράσω, νὰ δημιουργήσω, νὰ κάμω κάτι τι τὸ ἀντάξιο ἑνὸς ἀνθρώπου ἠθικοῦ καὶ δυνατοῦ» — εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ νεανικό γράμμα τοῦ Παπανικολάου ποὺ μεταφέρει στὴν ἐργασία του ὁ καθηγητῆς Σπύρος Μαρκέτος.

Δὲν ξέρω ἂν οἱ σκέψεις αὐτὲς γράφτηκαν ὅταν ὁ Παπανικολάου σπούδαζε ἰατρικὴ ἢ ὅταν δούλευε ὡς ἰχθυολόγος ἢ δημοσιογράφος ἢ ὅταν μελετοῦσε φιλοσοφία — τὸν Κάντ καὶ τὸ Νίτσε — ἢ ὅταν συνειδητοποιοῦσε τὴν κλίση του στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες ἢ ὅταν ἀποφάσιζε νὰ ἀφοσιωθεῖ στὴν ἔρευνα. Πάντως, ὅταν γράφτηκαν, ὁ Παπανικολάου δὲν ἤξερε ἀκόμα τί ἀκριβῶς θὰ κάνει. Ἦταν, ὅμως, βέβαιος ὅτι αὐτὸ ποὺ θὰ κάνει θὰ εἶναι ἀξιόλογο, μεγάλο καὶ θὰ ἀναφέρεται στὸ κοινωνικὸ σύνολο.

Χρειάστηκε ἀκόμα, αὐτὸς ὁ γνήσιος ἀπόγονος τοῦ Ὀδυσσεά, νὰ φύγει γιὰ τὸ Νέο Κόσμο μὲ 250 δολάρια στὴν τσέπη, νὰ παίξει βιολὶ στὰ καφενεῖα, νὰ γίνῃ πωλητῆς χαλιῶν, μέχρις ὅτου βρεῖ τὴν Ἰθάκη του: Τὸ Πανεπιστήμιο Cornell στὴ Νέα Ὑόρκη. Εἶχε προηγηθεῖ μιὰ θέση τεχνικοῦ στὴν κλινικὴ Ἀνατομοπαθολογίας καὶ Βακτηριολογίας στὸ New York Hospital μὲ μειωμένο ὠράριο καὶ 15 δολάρια τὴν ἐβδομάδα.

Ὁ Παπανικολάου εἶχε βρεῖ πλέον τὸ δρόμο του. Ἐνα δρόμο ποὺ θὰ ἄνοιγε καινούργιους ὁρίζοντες καὶ θὰ ἔσωζε ἑκατομμύρια ζωές.

Τὸ ἐρευνητικὸ τοῦ πνεῦμα τὸν ἔφερε στὴ μελέτη τῶν νεκρῶν κυττάρων ποὺ ἀποβάλλονται ἀπὸ τὸν ὄργανισμὸ — ἐκεῖ ἀκριβῶς ἀνακάλυψε τὰ πρῶιμα στάδια τοῦ καρκίνου. Ἔτσι, μποροῦμε νὰ ποῦμε, μέσα ἀπὸ τὸ θάνατο ὁδηγεῖ στὴ ζωή.

Ἡ πρώτη συλλαβὴ τοῦ ὀνόματός του ἔχει γίνει σήμερα σύμβολο ἐμπιστοσύνης γιὰ τὶς γυναῖκες ὄλου τοῦ κόσμου: Τὸ *Par test* ἐπιτρέπει τὴν ἀνίχνευση τῶν καρκινικῶν κυττάρων πρὶν ἀποκτήσουν τὴν κακοήθειά τους, πράγμα ποὺ ἐπιτρέπει τὴν ἔναρξη τῆς θεραπείας σὲ στάδιο ποὺ προεξοφλεῖ τὴ βέβαιη ἴαση.

Σὲ ὅλη τὴ μακρόχρονη σταδιοδρομία του, ὁ Γεώργιος Παπανικολάου ὑπῆρξε πάντα ἀνήσυχος, πεισματάρης, ἀκούραστος, μετριοφρων καὶ ἐπιστημονικὰ ἀκέραιος. Στάθηκε πιστὸς στὴν παράδοση τοῦ Ἰπποκράτη. Ἐβίωσε τὴν ἰατρικὴ ὡς συνδυασμὸ τῆς ἐπιστήμης μὲ τὸν ἀνθρωπισμὸ.

Ὁ Παπανικολάου ἐτίμησε τὴν ἐπιστήμη, τὴν ἀνθρωπιά, τὴν πατρίδα του.

Δὲν ξεκόπηκε ποτὲ ἀπὸ τὸν τόπο του, τοὺς ἀγῶνες του, τὰ προβλήματα καὶ τοὺς καημοὺς του. Γυρνᾷ πίσω γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ, ἀνθυπίατρος στοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους. Παρακολουθεῖ τὶς πολιτιστικὲς μας ἐξελίξεις καὶ συμμετέχει στὴ διαμάχη γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα — εἶναι, βέβαια, ἐνθερμος ὀπαδὸς τῆς δημοτικῆς. Καὶ τὸ τελευταῖο ὄνειρο αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ὄνειροπόλου εἶναι νὰ δημιουργηθεῖ στὴ χώρα μας ἓνα παγκόσμιο κέντρο κυτταρολογίας.

Ἐχοντας τὴ διεθνή ἀναγνώριση, ὁ Παπανικολάου πέθανε τόσο Ἕλληνας, ὅσο καὶ γεννήθηκε.

Οἱ ἐκδηλώσεις ποὺ αὐτὴ τὴ στιγμή ὀργανώνονται μὲ πρωτοβουλία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς γενέτειράς του, τῆς Κύμης, καὶ ποὺ ἐπιχορηγοῦνται ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν, ἀποτελοῦν ὀφειλόμενο φόρο τιμῆς.

Χαρακτηριστικὸ τῆς σημασίας ποὺ δίνει ἡ Πολιτεία εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἑορτασμὸς τοῦ ἔτους Παπανικολάου βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν

αίγίδα τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, ἐνῶ Πρόεδρος τῆς Τιμητικῆς Ἐπιτροπῆς εἶναι ὁ πρωθυπουργὸς Ἀνδρέας Παπανδρέου πὸν τιμᾶ μετὴν παρουσία του καὶ τῆ σημερινῇ ἐκδήλωση καὶ πὸν ἔχει καὶ αὐτὸς τιμῆσει τὴν ἑλληνικὴ ἐπιστήμη στὸ ἴδιο ἔδαφος πὸν τὴν τίμησε καὶ ὁ Παπανικολάου.

Ὁφείλω νὰ εὐχαριστήσω καὶ νὰ συγχαρῶ τὴν Ὁργανωτικὴ καὶ τὴν Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ ἔτους Παπανικολάου πὸν προχώρησαν στὸ ἔργο τους μετὰ ἐμπνευση, μεθοδικότητα καὶ ἐντυπωσιακὴ εὐσυνειδησία. Καὶ ιδιαίτερα θὰ ἤθελα νὰ ὑπογραμμίσω τὴ συμβολὴ τοῦ Προέδρου τῆς Ὁργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς Καθηγητῆ Νικολάου Λούρου πὸν μετὰ τὸ νεανικὸ του σφρίγγος ὑπῆρξε ὁ κινητήριος μοχλὸς τῶν πάντων.

Κύριε Πρωθυπουργέ, Κυρίες καὶ Κύριοι,

Ὡς Ἑλληνίδα, αὐτὴ τῆ στιγμῇ, αἰσθάνομαι ὑπερήφανη καὶ ὡς γυναίκα ὀφείλω εὐγνωμοσύνη. Μετὰ ιδιαίτερη συγκίνηση κηρύσσω τὴν ἑναρξὴ τῶν τιμητικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἔτους Γεωργίου Ν. Παπανικολάου, 100 χρόνια μετὰ τὴ γέννησή του.

Σᾶς εὐχαριστῶ.

Ἀκολούθως ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας καλεῖ τὸν Πρόεδρο τῆς Ὁργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς, Ἀκαδημαϊκὸ κ. Νικ. Λούρο, νὰ λάβει τὸ λόγιο.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΝΙΚ. Κ. ΛΟΥΡΟΥ

Τὸ μεγάλο κατόρθωμα τοῦ Παπανικολάου εἶναι ἡ ἀποκάλυψη καὶ ἡ ἀξιολόγηση τῆς σημασίας τοῦ κυτταρικοῦ κόσμου πὸν ἀδιάκοπα φθείρεται καὶ ἀποβάλλεται ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες κυτταρικὲς κοιλότητες, δηλαδὴ ἀποφολιδώνεται. Ἐνῶ ἡ μορφή τῶν κυττάρων εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Virchow στὴν ἱστολογικὴ σωματικὴ συνοχὴ τους, τὰ ἀποφολιδωμένα κύτταρα δὲν εἶχαν ὡς τότε κινήσει τὴν προσοχή. Οἱ ἔρευνοι τοῦ Παπανικολάου τὰ κατέστησαν προσιτὰ στὴν ἐξέταση, ἔτσι ὥστε μέσα σ' αὐτὰ τὰ ἀπορρίμματα τοῦ ὄργανισμοῦ νὰ ἀποκαλυφθοῦν τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν καρκινικῶν κυττάρων σὲ ὅλες τὶς φάσεις

τους και ιδιαίτερα στις πρωιμότερες, ώστε να επιτρέπουν την αντίχρευση του καρκίνου σε άνυποπτο χρόνο, όταν ή θεραπεία του είναι εύκολότερα κατορθωτή. Παρ' όλες τις αρχικές άμφιβολίες και κάποια πολεμική πού συνάντησε στα πρώτα βήματα, επόμενο ήταν ή πρακτική εφαρμογή μιās τέτοιας ζωτικής σημασίας έρευνας να επεκταθεί σε όλο τόν κόσμο.

Ήταν γύρω στα 1925 όταν για πρώτη φορά συνάντησα στην Ίατρική Βιβλιογραφία τó όνομα Γεώργιος Παπανικολάου, όταν νέος γιατρός τότε στο Βερολίνο, προσπαθοῦσα, συμπτωματικά και ανεξάρτητα τήν ίδια εποχή και εγώ, να πλησιάσω τὰ άποφολιδωμένα κύτταρα με στόχο τήν αντίχρευση τού γυναικολογικού καρκίνου.

Ήν οί δικές μου σχετικές έρευνες άστόχησαν, μου έδωσαν ώστόσο τήν πολύτιμη ευκαιρία να επικοινωνήσω και να συνδεθώ με τόν άνθρωπο πού σε λίγο θα μεσουρανοῦσε. Ήλλά μόνο ύστερ' από τόν Πόλεμο συναντηθήκαμε προσωπικά για πρώτη φορά στα 1953 στην Νέα Ύόρκη, όπου δοκίμασα τήν θερμή φιλοξενία του και μπόρεσα από κοντά να εκτιμήσω και να αγαπήσω τόν άνθρωπο και να θαυμάσω τó τεράστιο έργο του, πού με καλπασμό κατακτοῦσε τó επιστημονικό έδαφος.

Με τήν άποφολιδωτική κυτταρολογία άνοιγαν εξάλλον νέοι όρίζοντες για τήν γενικότερη έρευνα τών άποφολιδωμένων κυττάρων και τήν κλινική χρησιμοποίησή τους κυρίως στην ενδοκρινολογία. Ήτσι ό Παπανικολάου δέν ανήκει μόνο, όπως πολλοί ίσως νομίζουν, στην λεγόμενη («καρκιнологία») αλλά επεκτείνεται με τόν δικό του τρόπο στην βασική έρευνα τών κυτταρικών στοιχείων, πού συνθέτουν τήν βιολογική ύπόσταση τού ανθρώπου.

Τόν Οκτώβριο τού 1961, συναντηθήκαμε ύστερ' από έπανεπιλημμένες ευκαιρίες και πυκνή άλληλογραφία, για τελευταία, φεῦ, φορά στην Νέα Ύόρκη. Ήτοιμαζόταν να τήν εγκαταλείψει για να εγκαταστήσει, επί τέλους, στο Μαϊάμι τήν «Στέγη τής Κυτταρολογίας» πού από καιρό είχε δραματιστεί και πού τώρα τού ίδρυσαν με ένα ειδικό Ίνστιτούτο, πού θα έφερε τó όνομά του.

Ό χωρισμός, ύστερ' από σαράντα χρόνια, από ένα κέντρο σαν τήν Νέα Ύόρκη, με τόσες αναμνήσεις, δέν ήταν εύκολος για τόν

Παπανικολάου. Ὡστόσο τὰ σχέδια τοῦ μέλλοντος τὸν εἶχαν κατακτῆσει καὶ τὸν χαροποιοῦσαν σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε ἔσβηναν τὸ παρελθόν, ὅσο σημαντικό καὶ ἂν ἦταν. Τὸ εὐχάριστο σπῆτι του στὸ *Douglaston*, εἶχε τὴν ἡμέρα ποὺ ἔφτασα, ἀδειάσει ἀπὸ τὰ ἐπιπλά του καὶ δὲν περίσσευαν ἐκεῖ παρὰ μόνο οἱ τελευταῖες κάσες, σὰν μάρτυρες μιᾶς περασμένης ἐποχῆς. Τὸ πρόχειρο, γιὰ τοῦτο, γεῦμα τῆς κυρίας Μάχης, τῆς συζύγου του, ἦταν ὡστόσο, ὅπως πάντα, ἐξαιρετικὰ γευστικό καὶ ὁ ἴδιος γεμάτος κέφι καὶ προσδοκίες γιὰ τὰ σχέδιά του.

Καθισμένος ἀπέναντί του, τὸν παρατηροῦσα σήμερα μὲ ἐνισχυμένη προσοχή, καθὼς γενιόντουσαν μέσα μου ἐπιφυλάξεις γιὰ τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ ἡλικιωμένου τώρα πιά ἐρευνητῆ.

Μᾶλλον εὐσωμος, μὲ μεγαλύτερο γιὰ τὸ ἀνάστημά του κεφάλι, χωρὶς ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, κατακτοῦσε, ὡστόσο, εὐκόλα τὴν συμπάθεια μὲ τὸ ἐκφραστικό του πρόσωπο καὶ τὸ σχεδὸν ἀδιάκοπο καλόβουλο χαμόγελό του.

Οἱ τελευταῖες θερμὲς ἀχτίνες ἔστελναν μέσα στὸ δωμάτιο, ποὺ καὶ ποὺ ἀπὸ τὰ ἀνοιχτὰ παράθυρα, βαθύχρωμα φθινοπωρινὰ φύλλα, ποὺ μὲ γέμιζαν προφητικὴ μελαγχολία γι' αὐτὸ τὸ γεροντικό καινούργιο ξεκίνημα. Ἦταν, τότε, ὁ Παπανικολάου, 78 χρόνων.

Μοῦ φάνηκε, πῶς γιὰ πρώτη φορά, συνειδητοποιοῦσα ὅτι ὁ εὐγενικός οἰκοδεσπότης μου δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸν θρυλικὸ *Dr. Pap*, ποὺ ἔφερε σ' ἓνα ἀπελπισμένο κόσμο ἓνα μεγάλο κλαρὶ σωτηρίας. Ἀναρωτιόμουν πῶς αὐτὸς ὁ ἀπλὸς ἄνθρωπος, παρόμοιος μὲ τόσους ἄλλους, ποὺ συναντοῦμε στὸν δρόμο, κατόρθωσε νὰ ἀναρριχηθεῖ στὰ ἅλτα ἀκόμη προβλήματα τῆς ἔρευνας, καὶ μάλιστα ὕστερ' ἀπὸ ἓναν πολυκύμαντο βίο ποὺ μοῦ εἶχε μὲ κάθε λεπτομέρεια διηγηθεῖ. Αὐτὸς ποὺ καθόταν ἀπέναντί μου εἶχε κατορθώσει μὲ τὴν ἰδιορρυθμία του ν' ἀνοίξει ἓναν καινούργιο ὁρίζοντα μὲ ἐξαιρετικὴ σημασία γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Ὁ στοχασμὸς μου ἀναπολοῦσε τὸν βίο του. Τὸν ἔβλεπα μαθητῆ, στὴν φαντασία μου, νὰ τρέχει στοὺς καταπράσινους λόφους τῆς Κύμης στὴν Εὐβοία καὶ νὰ γεμίζει κιόλας τὸ μυαλό του μὲ ἀδήφαγη περιέργεια καὶ ἐμπνευσμένους ὀραματισμούς.

Γεννημένος στις 13 Μαΐου 1883, με πατέρα σεβαστό γιατρό-φιλόσοφο και πολιτευτή, είχε τελειώσει στην Ἀθήνα στα 1904 τις Πανεπιστημιακές σπουδές του. Ὄταν, όμως, γύρισε στην Κύμη, ἀναρωτιόταν γιατί ἔγινε γιατρός, ἀφοῦ δὲν ἤθελε νὰ ἀσκῆσει τὸ ἐπάγγελμα. Ὁ Κάντ καὶ ὁ Νίτσε ἀπασχολοῦσαν τὴν σκέψη του, πὸν πετοῦσε πολὺ μακρύτερα ἀπὸ τὸ στενὸ του περιβάλλον. Ἀνησυχοῦσε ὁ πατέρας του γιὰ τὸ μέλλον αὐτοῦ τοῦ παράξενου παιδιοῦ. Ἐκτιμώντας, όμως, τὴν ὀλοφάνερη ἐξυπνάδα του καὶ τὴν ροπή του πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, συγκέντρωσε τὶς οἰκονομίες του γιὰ νὰ στείλει τὸν γιό του, στὰ 1907, νὰ συνεχίσει τὶς σπουδές του στὸ ἐξωτερικὸ, στὴν Γερμανία, τὴν Ἰένα, στὸ Freiburg καὶ τὸ Μόναχο, ὅπου, όμως, ὄλες οἱ ἄλλες θετικὲς ἐπιστῆμες προκαλοῦσαν τὸ ἐνδιαφέρον του περισσότερο παρὰ τὸ κρεβάτι τοῦ ἀρρώστου.

Δὲν ἦταν ἔρωτας νεανικὸς, πὸν τὸν ἔσπρωξε στὰ 1910 νὰ προτείνει στὴν Ἀνδρομάχη Μαυρογένους, τὴν ἀρχοντοπούλα ἀπόγονο τῆς Μαντῶς, νὰ τὸν συνοδέφει γυναικά του στὸ ὄνειροπαρμένο ταξείδι του. Σημαδιακὸ ἦταν καὶ τὸ ὑποκοριστικὸ της, πὸν τὴν φώναζαν Μάχη. Τὸν ἀκολούθησε τυφλά, ἡ μορφωμένη εἰκοσάχρονη κοπέλα μετὴν σιγουριά καὶ τῶν δύο πῶς μαζί θὰ ξεκρεμοῦσαν τ' ἀστέρια. Ἐφγυαν στὸ γαμήλιο ταξείδι τους γιὰ τὸ Παρίσι, μετὰ ἓνα πλοῖο πὸν τοὺς ξέβγαλε στὸ Μονακό. Ἐκεῖ ἓνας φίλος τους ἀλλὰ καὶ ἡ ἀσυνείδητη μοῖρα πὸν σφραγίζει τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὀδήγησε στὴν περίφημη θαλαμηγὸ Hironnelle, ὠκεανογραφικὸ ἰχθυοτροφεῖο τοῦ Πρίγκηπα τοῦ Μονακό. Χαρακτηριστικὴ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ γιὰ τὸν Παπανικολάου, ἡ πολυμορφία τοῦ ἐπιστημονικοῦ στοχασμοῦ του, πὸν τὴν προκαλοῦσε ἡ εὐρύτατη ἐπιστημονικὴ μόρφωσή του στὶς θετικὲς ἐπιστῆμες καὶ τὴν φιλοσοφία, ἔτσι ὥστε τὸν ἐμπόδιζε νὰ ἀφοσιωθεῖ σὲ ἓνα στόχο. Οἱ στόχοι του γινόντουσαν καλειδοσκοπιο καὶ γιὰ τοῦτο ἄργησε κάπως νὰ κατασταλάξει στὴν πρωτότυπη ἔρευνα τῆς κυτταρικῆς ἀποφολίδωσης ὥστε δὲν εἶναι παράξενο ὅτι ἐνδιαφέρθηκε καὶ γιὰ τὴν ἰχθυολογία, ἀνάμεσα στοὺς πρόδρομους τοῦ Κουστῶ. Δὲν κράτησε, όμως,

πολὺ αὐτὴ ἢ ἀπασχόληση. Διαφωνίες καὶ πείσματα, ὑπερηφάνεια καὶ αἰσιοδοξία ξαναφέρνονν τὸ ζεῦγος ἀπένταρο στὸ Γαλλικὸ πεζοδρόμιο. Ἐξάλλου κάτι τὸν ἔσπρωγγε νὰ αἰσθάνεται πὼς δὲν ἦταν στὴν θέση του τὸ καράβι.

Στὰ 1912 ἔπρεπε νὰ γυρίσει πίσω νὰ ὑπηρετήσῃ ἀνθυπίατρος τὴν πατρίδα του στοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες της. Ποιὸς ξέρε τί θὰ τὸν παρακίνησε μὲν ἀπολύθηκε, τριαντάχρονος πιά, ἀπὸ τὸ στρατό, ὥστε ν' ἀποφασίσῃ ν' ἀκολουθήσῃ τὰ περιπλοκα ὄνειρά του, μακριὰ ἀπὸ τὰ στενὰ ὄρια τοῦ τόπου του, πὸν τὸν ἔπνιγαν.

Ἐρευνητικὰ ἐρωτηματικὰ τῆς ἐποχῆς τῆς σπουδῆς του στὴν Γερμανία, ξαναζωντάνεψαν βασανίζοντας τὴν φαντασία του καὶ τὸν ὀδήγησαν νὰ ἀποταθεῖ στὸν μεγάλο βιολόγο *Thomas Morgan*, στὴν Νέα Ὑόρκη. Χωρὶς νὰ τοῦ δοθοῦν προκαταβολικὲς ἐλπίδες πρόσληψης καὶ συνεργασίας, ξεκίνησε ἐντούτοις μὲ τὴν συμβία του καὶ 250 δολάρια, πὸν εἶχε οἰκονομήσει, γιὰ τὴν μεγάλη κατάκτηση τοῦ Νέου Κόσμου. Ὄταν συναντήθηκε μὲ τὸν *Morgan*, αὐτὸς ἀμέσως κατάλαβε τὴν ἀξία τοῦ Παπανικολάου.

Ἀκολουθεῖ ἡ τραγικὴ ἐποχὴ τῆς φτώχειας. Τοῦ ἄρεσε ἀπὸ παλιὰ ἢ μουσικὴ καὶ εὐτυχῶς εἶχε μάθει νὰ παίζει βιολί, πὸν τώρα προσφέρει στὸ ζεῦγος συντήρηση πείνας στὰ καφενεῖα τῆς Νέας Ὑόρκης. Ἡ Μάχη προσπαθεῖ νὰ βοηθήσῃ μὲ τὸ πενιχρὸ ἡμερομίσθιο, κατασκευάζοντας κουμπιὰ στὸ μεγάλο κατάστημα τοῦ *Gimbel*. Γιὰ λίγους μάλιστα μῆνες ἐργάστηκε ἐκεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Παπανικολάου. Κάποτε γίνεται πωλητὴς σὲ Ἑλληνικὸ κατάστημα χαλιῶν, πὸν ἐγκαταλείπει («ἄρον - ἄρον») ντροπιασμένος, ὅταν τὸν ἀναγνώρισε μιὰ γνωστὴ του Ἑλληνίδα κυρία. Τέλος περνάει καὶ ἓνα διάστημα συνεργασίας στὴν Ἑλληνικὴ Ἐφημερίδα («Ἀτλαντὶς») τῆς Νέας Ὑόρκης.

Στὸ ἀναμεταξὺ μὲ τὴν ἐπιμονὴ τῆς προσπάθειας καὶ τὴν βοήθεια τοῦ *Morgan*, κατόρθωσε νὰ προσληφθεῖ στὸ Παθολογικὸ Ἀνατομεῖο τοῦ Νοσοκομείου τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ *Cornell*, στὴν Νέα Ὑόρκη, ὅπου συμβαίνει τὸ ἀπίστευτο! («Πόδισε») τόσο στερεὰ ὥστε ἔμεινε ἐκεῖ 47 χρόνια!! Ἐκεῖ βροῆκε τὴν ἱκανοποίηση τοῦ στόχου τῆς ἔρευ-

νάς του. Ήταν οριστική ή απόφασή του για την έρευνα τῆς κυτταρικής αποφολίδωσης, πού ὀδηγεῖ ὕστερα ἀπὸ τόσους ἀγῶνες καὶ δυσπιστίες τοῦ περιβάλλοντός του, στὸ θρίαμβο τοῦ *Pap test*. Γίνεται θρύλος ἢ πρώτη συλλαβὴ τοῦ ὀνόματός του. Ἀλλὰ ἂν τοῦ προσφέρει βαθιὰ ἱκανοποίηση, δὲν ζαλίζεται ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία· παραμένει παραδειγματικὰ σεμνὸς καὶ μετριόφρων, νυχθημερὸν ἐργατικὸς καὶ ἄπιαστος στὶς κολακεῖες.

Ἡ μεγάλη τύχη τοῦ εἶχε χαμογελάσει στὰ 1914. Τρία χρόνια ἀργότερα γίνεται Ἐκτακτὸς Καθηγητὴς τῆς Ἀνατομίας, πού ὅμως ποτὲ δὲν δίδαξε, ἀλλὰ πού ἀποτέλεσε πρόσχημα γιὰ τὶς ἐρευνές του στὴν Κυτταρολογία.

Πολλοὶ ἀναρωτήθηκαν, ποιά ἦταν, ἄραγε, ἡ εἰδικότητα τοῦ Παπανικολάου; Κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ τὴν διατυπώσει, κι ἀκόμα λιγότερο ὁ ἴδιος, πού δὲν σταμάτησε ποτὲ νὰ ὀνειροπολεῖ. Ἡ μοῖρα τὸν εἶχε προορίσει νὰ σταθεῖ ὁ μεγάλος πρωτοπόρος, ὁ ἰδρυτὴς ἐνὸς νέου Κλάδου, προορισμένου γιὰ τὴν σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητας.

Στὸν πολυδαίδαλο μακρὸ του βίῳ, ὁ Παπανικολάου ποτὲ δὲν ξέχασε τὴν πατρίδα του. Εἶχε διατηρήσει πάντα ἐπαφὴ μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ βάσανά της. Προοδευτικὸς καὶ πρωτοπόρος, ἦταν ἐπόμενο τὸ γλωσσικὸ ζήτημα νὰ τὸν βρεῖ ὀπαδὸ τοῦ Ψυχάρη, τοῦ Δελμούζου, τοῦ Τριανταφυλλίδη, τοῦ Γληγοῦ καὶ τόσων ἄλλων. Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος στὰ 1920 τὸν διορίζει Καθηγητὴ τῆς Ζωολογίας (Ποιᾶς Ζωολογίας;) στὴν Ἀθήνα, θέση πού δὲν ἀποδέχεται. Ἀργότερα ἐκλέγεται Καθηγητὴς τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς στὴν Θεσσαλονίκη. Ἀλλὰ πάλι οἱ ἐρευνές του στὴν Ἀμερικὴ δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἀποδοχή. Ὑστερ' ἀπὸ πολύχρονη ἀπουσία ὑποδέχτηκε σὰν ἥρωα τὸν Παπανικολάου ἐπισκέπτῃ ἢ Ἀθήνα στὰ 1957, ὅπου καταβλήθηκαν προσπάθειες νὰ ἐκπληρωθεῖ ὁ πόθος του γιὰ τὴν δημιουργία μιᾶς παγκόσμιας («στέγης») γιὰ τὴν Κυτταρολογία στὸν τόπο του. Ήταν ἡ ἐποχὴ τῶν «ἰσχνῶν ἀγγελάδων», ὄχι σπάνια δυστυχῶς, καὶ ἔτσι οἱ προσπάθειες ἀποτυχαίνουν.

Στὸ ἀναμεταξὺ ἀθρόες ἐπιστημονικὲς ἀνακοινώσεις του πού δὲν μποροῦν νὰ ἀναφερθοῦν ἐδῶ λεπτομερειακά, προκαλοῦν τὸ διεθνὲς

ένδιαφέρον και την εκτίμηση, και στερεώνουν τὸ ὄνομά του και τὴν φήμη του. Ὁλος ὁ διεθνῆς ἐπιστημονικὸς κόσμος σιγὰ-σιγὰ κατακτᾶται ἀπὸ τὸ παράξενο παιδὶ τῆς Εὐβοϊκῆς Κύμης, πὸν ὑπερνίκησε ὅλα τὰ ἐμπόδια.

Ἐβδομηνταεπεννιάχρονος, ὁ κουρασμένος ἀγωνιστής, ἄφησε κάτω ἀπὸ τὴν «Στέγη τῆς Κυτταρολογίας» τὴν τελευταία του προή, στὸ Μαϊάμι στὶς 20 Φεβρουαρίου 1962, γεμάτος τιμὲς και ἀναγνώριση και περιζήτητα βραβεῖα.

Ἀνάμεσα στὶς τόσες δάφνες, πὸν τὸν παρακολουθοῦν στὴν παγκόσμια πορεία του, θὰ ἀναφέρω μόνο τὴν ἐκλογή του ὡς Ἐπίτιμος Ἐταίρου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν πὸν μὲ αὐτὴ τὴν ἀνώτατη διάκριση ἔχει τιμήσει ἀπὸ τὴν ἴδρυσή της ὡς τώρα, μόνο τὸν *D. Eisenhower*, τὸν Δημήτρη Μητρόπουλο, τὸν Γεώργιο Παπανικολάου και τὸν *Valery Giscard d'Estaing*.

Λίγα λουλούδια τῆς Εὐβοϊκῆς Κύμης, ὅπου γεννήθηκε και πὸν δὲν ξέχασε ποτέ, ἀνταποκρίνονται περισσότερο στὴν παραδειγματικὴ μετριοφροσύνη του και ἐρμηνεύουν τὴν παγκόσμια εὐγνωμοσύνη γιὰ τὸ ἔργο του.

Ἡ πολύτιμη σύντροφός του, πὸν παρακολούθησε ἀπὸ κοντὰ τὶς ἔρευνές του και τοῦ πρόσφερε τὴν ἀγάπη, τὴν στοργὴ και ἀκόμα και τὸν ἑαυτὸ της, στὰ πειράματά του, δὲν κατόρθωσε νὰ παραστεῖ στὸν μεγάλο του θρίαμβο, πὸν ἡ Ἑλλάδα ἐτοίμασε γιὰ νὰ γιορτάσει τὰ 100 χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὴν γέννησή του.

Τὸν περασμένο Ὀκτώβριο, ἡ Μάχη Παπανικολάου, κερδισμένη πιά, ἔφυγε και αὐτὴ σὲ ἡλικία 92 χρονῶν γιὰ νὰ συναντηθεῖ μαζί του στὸν κόσμο τῆς αἰωνιότητος.

Ἐπακολούθησαν προσφωνήσεις ξένων ἀντιπροσώπων και ἐπιστημόνων.